

BİLİM KÜLTÜR VE EĞİTİM

Kuantum fiziğindeki belirsizlik ilkesi, sanatın yaratıcı süreçlerinde güçlü bir analogiye sahiptir. Bu ilke, sanatçıların yaratıcı yöntemlerinde spontanlık, yenilikçilik ve keşfetme duygusunu destekleyerek sanatın sürekli yenilenen ve dinamik bir biçimde gelişmesini sağlar.

Heisenberg Belirsizliği ve Sanatın Doğaçlama Dili

Prof. Dr. Mehmet Özer
Dr. Öğr. Üyesi Emin Sansarcı

Bilim ve sanat genellikle farklı disiplinler gibi görülsede ortak paydaları olan derin kavramlara sahiptir. Bunların en dikkat çekicilerinden biri, kuantum fiziğinin temel taşlarından olan Heisenberg'in belirsizlik ilkesidir. Werner Heisenberg'in 1927'de formüle ettiği bu prensip; bir parçacığın konumu ve momentumunun aynı anda kesin olarak belirlenemeyeceğini ifade eder. Başka bir deyişle, kuantum dünyasında belirsizlik kaçınılmazdır. Peki, fiziğin bu temel belirsizlik kavramı, sanatçıların yaratıcı süreçleriyle nasıl benzerlik gösterir?

Sanatta yaratıcılık süreci, genellikle tam anlamıyla kestirilemeyen, spontane ve beklenmedik unsurlar taşır. Özellikle soyut sanat, gerçeküstücülük ya da doğaçlamaya dayalı performans sanatlarında yaratıcı süreç, belirsizlik ilkesine benzer. Sanatçı tuvalin karşısına geçtiğinde ne yapacağını adım adım hesaplamaz, tersine süreç içinde ortaya çıkan beklenmedik şekiller ve renklerle diyalog kurar. İşte bu belirsizlik ve öngörülemezlik, yaratıcılığın kalbinde yer alan temel unsurlardır.

Pollock'un eserleri

XX. yüzyılın ünlü soyut dışavurumcu ressamlarından Jackson Pollock, eserlerini yarattırken kullandığı teknik, belirsizlik ilkesinin sanatsal karşılığını açıkça ortaya koymuştur.

Pollock, resimlerini fırçaları kullanmadan, boyayı doğrudan tuval üzerine damlatarak ya da sıçratarak yaratmıştır. Bu teknik, sonucu önceden belirlemenin neredeyse imkânsız olduğu, tamamen rastlantısal ve öngörülemez, yaratıcı bir süreçtir. Tıpkı bir kuantum parçacığının hem konumunu hem de momentumunu kesin olarak belirleyemediğimiz gibi, Pollock'un eserlerinin hangi noktada tamamlanacağı, hangi formu alacağı da önceden kestirilemezdi. Sanatçının aynı teknikle ve benzer palette renklerle yarattığı eserlerinin arasında dahi görülen görsel farklılıklar, rastlantısallığın sanattaki sonuçlarının eşsiz ve sonsuz olduğunun göstergelerinden biridir.

Ve Joan Miró...

Benzer şekilde, İspanyol sürrealist ressam Joan Miró da yarattığı eserlerde belirsizliği ve spontane unsurları sıklıkla kullanmıştır. Miró, eserlerinde bilinçaltından gelen içgüdüsel işaretler ve rastlantısal imgelere yer vererek sürrealizmin belirsiz ve öngörülemez doğasını vurgulamıştır. Sanatçının eserleri bu yanı sıra, kuantum fiziğinin temel belirsizliğine benzer bir biçimde, yaratım sürecindeki belirsizliğin gücünü gösterir.

Sonuç

Bu tür doğaçlama sanat eserlerinde, sanatçının yaratma süreci, belirli bir hedefe doğru kontrollü bir ilerleyişten ziyade,

"Number 1, 1948 (Lavender Mist)"

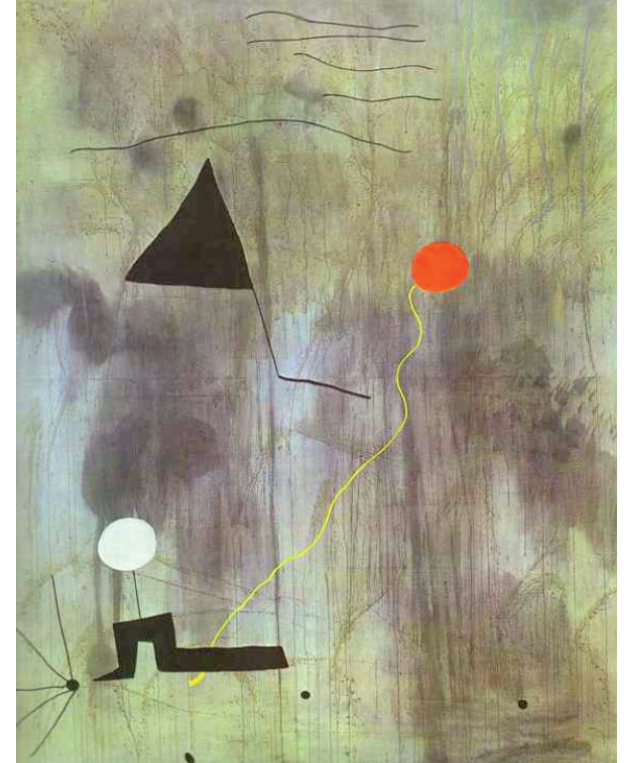
Pollock, bu eseri oluştururken tamamen spontan ve doğaçlama bir yöntem olan damlatma (drip painting) tekniğini kullanmıştır. Boyayı kontrollü olmayan şekilde tuvale sıçratarak, oluşacak desenlerin ve biçimlerin önceden belirlenmesini imkânsız hale getirmiştir. Bu eserdeki karmaşık ağ yapısı, kuantum dünyasındaki parçacık hareketlerinin belirsiz ve karmaşık doğası ile görsel açıdan güçlü bir benzerlik taşımaktadır.

spontan ve beklenmedik sonuçlara açık bir keşif yolculuğudur. Bu belirsizliği kucaklamak, sanatçıya yeni perspektifler sunar ve yaratıcı sınırlarını zorlamasına olanak sağlar. Heisenberg'in fizik alanında ifade ettiği belirsizlik, sanatçının yaratıcı zihninde bir ilhama dönüşür.

Çağdaş performans sanatlarında da benzer bir belirsizlik ilkesi söz konusudur. Happening (Oluşum) ve doğaçlama tiyatrosu gibi sanat dallarında sanatçı, hareketlerini ya da repliklerini önceden belirlenmiş bir senaryoya göre değil, anlık duygular ve içgüdüsel kararlarla şekillendirir. Sanatçı, eser ve izleyici üçlüsünün etkileşimi bağlamında; izleyicinin eser karşısında gösterdiği reaksiyonlar ve yorumlama biçimindeki farklılıklar da öngörülemez yanları ile bu örneklerle dahil edilebilir. Performans sırasında gerçekleşen bu anlık ve öngörülemez durumlar, kuantum belirsizliğinin sahneye taşınmış halidir adeta.

Kuantum mekaniği, sadece fizikçilerin çalışma alanı değildir; belirsizliğin sanatsal yaratım süreci üzerindeki etkileri, sanatçıların eserlerini oluştururken bilinçli ya da bilinçsiz olarak kullandıkları temel bir prensiptir. Sanatta belirsizliği benimsemek, yaratıcı potansiyeli en üst düzeye çıkaran ve yeni, beklenmedik ifade biçimlerine kapı açan bir yaklaşımdır. Bu belirsizlik, sanatçıya katı kurallardan uzaklaşarak kendini ifade etmek için sınırsız bir özgürlük alanı tanır.

Bu anlayış ve yöntemle yaratılan eserler aynı zamanda; konu,

"The Birth of the World (Dünyanın Doğuşu), 1925"

Miró bu tabloda, rastlantısal lekeler, spontane fırça darbeleri ve belirsiz formlar kullanmıştır. Sanatçı, resme başlarken tuvale seyretilmiş boya damlatmıştır. Ortaya çıkan belirsiz lekeler üzerine daha sonra sembolik çizgiler ve imgeler ekleyerek eseri tamamlamıştır. Bu yaratma süreci, Heisenberg'in belirsizlik ilkesinin öngörülemezliği ve süreç içindeki spontanite ile güçlü bir benzerlik taşımaktadır.

Üslup, teknik, yaklaşım gibi faktörlere ek olarak, öngörülemezliği de özgünlüğü destekler nitelikte barındırırlar.

Sonuç olarak, kuantum fiziğindeki belirsizlik ilkesi, sanatın yaratıcı süreçlerinde güçlü bir analogiye sahiptir. Bu ilke, sanatçıların yaratıcı yöntemlerinde spontanlık, yenilikçilik ve keşfetme duygusunu destekleyerek sanatın sürekli yenilenen ve dinamik bir biçimde gelişmesini sağlar. Bu nedenle Heisenberg'in belirsizliği sadece fiziksel dünyanın değil, aynı zamanda sanatın ve yaratıcılığın da temel yasalarından biridir.

Kaynakça

- A. Rudolf (Çeviri: R. Ögdül): "Görsel Düşünme"
- B. Ron (Çeviri: G. Pular): "İmgeler Nasıl Düşünür?"
- J. Fredric - L. Jean-François - H. Jürgen (Hazırlayan: Necmi Zeka, Çeviri: G. Naliç - D. Sabuncuoğlu - D. Erksan): "Postmodernizm"
- Ş. Gencay: "Postmodernizm"